

Posudek habilitační práce PhDr. Květuše KUNEŠOVÉ, Ph.D.

Chronotop exilu. Studie temporality a spaciality v quebecké migrantské literatuře: Émile Ollivier a Dany Laferrière

Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta

2020

242 s. (z toho 23 s. bibliografie)

Volba chronotopu jakožto hlavního tématu předložené monografie se ukazuje jako příhodná, protože umožňuje sjednotit a logickým způsobem uspořádat jednotlivé analýzy a postřehy spojené s pojmem „exilu“ v migrantské literatuře. Na rozdíl od své předcházející verze tak habilitační práce dr. Kunešové netrpí kompoziční roztříštěností ani prostou juxtapozicí rozborů jednotlivých románů, nýbrž vytváří koherentní a bez problémů obhajitelný celek. Jde o solidní vědeckou monografii s úctyhodným rozsahem prostudované bibliografie, jasnou metodologií a nesporným přínosem pro obor. Hned v úvodu posudku bych tedy ráda zdůraznila, že moje celkové hodnocení je jednoznačně pozitivní a doporučující, a to navzdory některým dílčím výhradám, které budou následovat a jež považuji spíše za drobnosti, snadno „doladitelné“ před definitivním knižním uveřejněním práce.

Osobně kvituji s povděkem zejména zaměření studie na haitskou francouzsky psanou literaturu, tedy téma, které na jedné straně dosud nebylo v českém kontextu monograficky zpracováno, nicméně které skvěle zapadá do badatelského profilu středoevropských kanadistů (mohu-li tedy i Rakousko troufale označit za Střední Evropu): Émilem Ollivierem se dlouhodobě zabývá například prof. Kyloušek z Masarykovy Univerzity v Brně; o haitské literatuře pravidelně píše prof. Józef Kwaterko, který kolem sebe ve Varšavě poslední dobou soustřeďuje celou plejádu polských i zahraničních (Itálie, Francie, Latinská Amerika) doktorandů a postdoků specializovaných na Haiti, a obdobnou problematikou se v menší míře zabývá i prof. Piotr Sadkowski z Toruně. V Rakousku pak existuje celá vlastní škola kanadistů vedených prof. Klausem-Dieterem Ertlerem, takže specificky Haiti (nahlížené prismaticem kanadského pojmu „migrantské literatury“) ve středoevropském prostoru rezonuje nesporně více než jiná frankofonní témata. Květuši Kunešové tato příznivá konstelace a atraktivní téma umožňují začlenit se do mezinárodních výzkumných sítí, což v dnešní době považuji za klíčové.

Úvodní teoreticko-metodologická část studie přináší pokus o vyčerpávající shrnutí všech literárněvědných, potažmo filozofických přístupů k problematice času a prostoru.

Jednotlivé metodologie a kritické školy jsou představovány formou krátkých resumé o rozsahu jednoho odstavce až několika stránek. Chápu předkladatelčinu snahu obsáhnout vše, a vyhnout se tak případným námitkám komise, že nezohlednila tu či onu historickou osobnost nebo teorii. Osobně bych však považovala za zcela dostačující soustředovat se jen na ty přístupy, které budou následně využity v analytické části habilitační práce. Zatímco někteří teoretici (Michail Bachtin, Paul Ricœur, Gaston Bachelard, Michel Foucault, Gilles Deleuze, v menší míře nebo implicitněji pak Jurij Lotman, Emmanuel Lévinas, Michel de Certeau či Simon Harel) jsou pro pochopení problematiky chronotopu v dílech Émila Olliviera a Danyho Laferrière evidentně zcela nezbytní, jiné autorka cituje jen velmi okrajově (Marc Augé, Bertrand Westphal, Homi K. Bhabha, Zdeněk Hrbata nebo Daniela Hodrová) a další už se prakticky neobjevují vůbec (Henri Bergson, Gérard Genette, Jan Mukařovský, Alice Jedličková). Na druhou stranu je pravdou, že práce může poskytnout užitečný přehled dosavadních přístupů, a stát se tak cenným zdrojem informací pro další badatele, kteří se chronotopem budou zabývat. I tak bych však doporučovala zvolit nějaký ústrojnější, lépe propojený a méně „školský“ způsob prezentace jednotlivých metodologických východisek.

K samotným analýzám chronotopů v dílech Émila Olliviera a Danyho Laferrière nemám žádné námitky. Dr. Květuše Kunešová se mezi jednotlivými texty pohybuje zcela suverénně, veškerá svá tvrzení hojně dokládá příslušnými citacemi a její práce přináší opravdu důkladnou typologii jednotlivých pojetí času a prostoru ve vztahu k problematice exilu.

V případě závěrečné diskuze bych měla dva drobné tematické podněty:

- Do kapitoly „Exil jako filozofický pojem a literární topos“ a pak k rozboru *La Brûlerie* by se skvěle (byť někdy spíše kontrastně) hodily úvahy, které Milan Kundera rozvíjí ve své *Nevědomosti (L'Ignorance, 2000)*, do značné míry fungující jako moderní variace na odysseovský příběh. Kundera ve svém románu radikálně polemizuje s tradičními homérovskými představami o exilu jakožto utrpení samoty a vykořeněnosti, na niž je jediným lékem návrat domů. Pro jeho hrdiny, Irenu a Josefa, totiž exil není osudovou zkouškou, nýbrž šancí na jiný, svobodnější život. Naopak jejich návraty do Čech končí naprostým fiaskem, protože za dlouhá léta exilu už oba hrdinové stačili úspěšně zapustit kořeny jinde. Podle Piotra Sadkowského představuje Kundera završení procesu „otevřené nostalgie“ (*nostalgie ouverte*), tedy vykočení mimo homérovský axiologický rámec a naopak preferenci osobní svobody před kolektivním zázemím rodné země. Dá se říci, že z tohoto pohledu by se Ollivier a Laferrière jevili jako nositelé jakési „polouzavřené“ nostalgie? (Homérovské schéma tragičnosti exilu obecně respektují,

nicméně do jisté míry ho přece jen překračují díky modernímu „migrantskému“ subjektu pojímajícímu v sobě různorodost četných identit?) Jaký by byl postoj a přínos Haiti v této specificky moderní polemice s Homérem?

- V citaci Jonase Lazarda na s. 119 se hovoří o „čtyřech samotářích“ obyvatel Montrealu, které jsou následně specifikovány jako „frankofonní, anglofonní, imigrantská a černošská“. První a druhý pojem samozřejmě vycházejí z MacLennanova slavného románu *Two Solitudes*, nicméně za třetí samotu (*la troisième solitude*) se od devadesátých let 20. století celkem běžně označuje situace židovských komunit Montrealu nebo, o něco specifičtěji, tragický osud jejich jidišofonní části, která ve dvacátém století představovala skutečný „třetí jazyk“ quebecké metropole. Zejména historici a judaisté Pierre Anctil a Ira Robinson během posledních třicet let zaktivizovali univerzitní prostředí i městské zastupitele v rámci rozsáhlé operace „znovuobjevování třetí montrealské samoty“. Vydávají francouzské překlady jidišofonní beletrie, vedou univerzitní přednášky i kvalifikační programy zaměřené na židovskou otázku a obecně se snaží změnit historicky černobílý obrázek Montrealu jakožto města dominovaného bohatou anglofonní menšinou, vůči níž si chudší frankofonní většina musela vydobýt nezávislost. Román *La Brûlerie* byl poprvé vydán roku 2005, tedy v okamžiku, kdy už byla tato „jidiš-renaissance“ v plném proudu. Zesnulého Émila Olliviera už se samozřejmě zeptat nemůžu, tak bych chtěla alespoň předkladatelku požádat o krátký komentář: Proč se s židovskou komunitou ve výčtu montrealských samot „nepočítá“?

Z formálního hlediska je studie pečlivě zpracovaná a před svým uveřejněním nevyžaduje žádné razantní předělovky. Následující výčet drobných pochybení není pojat jako vyčerpávající seznam, nýbrž jen jako upozornění na typy problémů, které se v textu opakují nejčastěji:

- Ve francouzském úzu se v názvech knih po určitém členu píše s velkým počátečním písmenem i následující podstatné jméno: *Les Urnes scellées*, *La Discorde aux cent voix*, *La Chair du maître*, *Le Cri des oiseaux fous* atd. Ve francouzských bibliografických údajích po dvojtečce následuje nedělitelná mezera.
- Velká písmena by se měla psát s příslušnou diakritikou: Éditions atd. (To platí i pro křestní jméno Émila Olliviera, který je v práci někdy psán jako Émile, jindy jako Emile, a to i ve stejných pádech českého skloňování.)
- Takzvané dlouhé pomlčky (–), oddělující části vět nebo celé vložené věty, by měly být skutečně dlouhé, a tudíž typograficky nezaměnitelné s krátkými spojovníky (-) mezi

- slovy, které nejsou interpunkčními znaménky. Zejména v delších souvětích je užití spojovníků matoucí.
- Nerozumím přítomnosti některých čárek neoddělujících žádné věty ani větné úseky, případně oddělujících souřadné věty na stejné úrovni: „Adrien Gourfoux je racionální člověk, ale v rozhovoru se Zagem, ztrácí jistotu a uvědomuje si svou odlišnost“ (s. 108); „Moře se objevuje coby živel a prostor zkázy a smrti, jako metafora plynutí času, představující jeho zvraty...“ (s. 131); „který by mohl nést podtitul „Dobytí města“, a ve kterém“ (s. 134); „Odmítání času a jeho negaci, konstatujeme i u Laferrière“ (s. 215). Naopak jindy čárky chybějí, a to i u vložených vět: „Émile Ollivier pokládá v románu otázku, co znamená odjet ze země a několikrát na ni odpovídá.“ (s. 128); „Obraz beduína, který má smysl pro uznávání druhého, komunikaci a sdílení pocitů považujeme za výraz...“ (s. 129); „Zkoumání paměti, kterému se věnují postavy Ollivierových románů je hledáním jejich vlastní identity.“ (s. 130).
 - Čísla poznámek pod čarou někdy figurují před interpunkcí, jindy za ní. Úzus by bylo dobré sjednotit.
 - Citace delší tři řádek se obvykle odsazují. Text se tak stává mnohem přehlednějším, než když je vše včleněno do jednoho souvislého monolitu.
 - V křesťanském kontextu by se Bůh (s. 41) a Bible (s. 138) měli psát s velkými počátečními písmeny. Dále není důvod, proč psát Indiány (s. 51) s malým počátečním písmenem, když Inuité jsou psáni s velkým.
 - Na s. 215 se evidentně hovoří o „změně statusu“ (postavení osoby), a nikoli o „změně statu“ (předpisu, organizačního řádu). Stejně tak si nejsem jista, zda se na s. 125 skutečně jedná o „pohostinství“ (upravený typ restaurace zajišťující základní i doplňkové stravování), nebo spíše o „pohostinnost“.
 - Pozor na překlepy v úvodním francouzském résumé: „La notion de l'exil est définie de manière diachronique“; „ses caractéristiques et ses représentants“ atd.
 - V českém textu je překlepů jen velmi málo (např. „ciznec“ – s. 49; „má Cynthia funkce“ – s. 118; „k Homérově Odysseji“ – s. 118; „sny o návratu na ostrov, Nešťastná otázka“ – s. 121; „jsme kořistí úzkosti doprovázenou nevolností“ – s. 129; „V prvním Laferrièreově je však mnoho pasáží“ – s. 135; „se baví se o americké literatuře“ – s. 138; „který podobně u Olliviera nutí...“ – s. 211), ale i tak by bylo dobré projet celou práci korektorem.
 - Obecně je habilitační práce psána elegantní kultivovanou češtinou. Jen občas se objevují poněkud šroubovaně znějící konstrukce typu „hrozba národní neexistence“ (s. 92);

„pesimistické vize existence člověka některých filozofů“ (s. 117); „jak upozorňuje například ve své monografii Joubert Satyre“ (s. 123) nebo „tyto aspekty komponují migrantskou identitu“ (s. 129).

- Bylo by dobré omezit postpozice podstatných jmen, jimž je přivlastňováno: raději „podle vypravěčova mínění“ než „podle mínění vypravěče“ (s. 180); „matčin dům“ než „dům matky“ (s. 195) atd.

Navzdory všem výše uvedeným pedantským poznámkám považuji monografii PhDr. Květuše Kunešové, Ph.D. za velmi kvalitní a bez problémů splňující požadavky na habilitační práci. Z tohoto důvodu vřele doporučuji její postoupení do další fáze habilitačního procesu.

V Plzni dne 12. 8. 2020

Doc. PhDr. Eva Voldřichová Beránková, Ph.D.
Ústav románských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Eva.Berankova@ff.cuni.cz